

לכבוד שבת קדש – פרשת האזינו תשפ"א

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י ח"י צמ"ר

כאשר חז"ל ניסחו את התפילה הם השתמשו במילותיו של דוד המלך, ובחרו לקשור את קריאת שמע לצור ישראל. וכך מופיע בירושלמי (ברכות ה"א) = תני הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות. אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורים. ר' יהושע בן לוי אומר צריך להזכיר את כולן וצריך

לומר צור ישראל וגואלו

כלומר, חז"ל קבעו שיש לסיים את קריאת שמע בברכה החותמת במילים "ברוך אתה ה', צור ישראל וגואלו". כעת אולי מובן יותר מדוע מופיעות בברכה זו המילים "צור ישראל. קומה בעזרת ישראל. ופדה כנאמך יהודה וישראל". גם בתפילת ערבית יש לחתום את הברכה ב'צור ישראל וגואלו'. כך אכן מופיע בגניזה הקהירית שבברכות קריאת שמע בשחרית ובערבית יש לחתום בברכה "צור ישראל וגואלו".

אלא שכבר בימי חז"ל היתה מחלוקת האם יש להתייחס לגאולת העבר ולברך "גאל ישראל" או לגאולת ההווה והעתיד "גואל ישראל" בנוסחי התפילה מהגניזה כאמור עדיין מופיעים המילים צור ישראל וגואלו. לימים, נקבע סופית שיש לברך "גאל ישראל", כל בתפילה, כך בהגדה של פסח ועוד. (התימנים עד היום אומרים בהגדה של פסח "גואל ישראל"). קביעה זו הורידה מעל במת ההסטוריה את הביטוי 'צור ישראל' שלא השתמשו בו יותר באופן שוטף בתפילה או בהזדמנויות אחרות. זאת, למרות שדווקא מילה זו היתה צריכה להיות המשמעותית ביותר כמלווה את עם ישראל לאורך התהליכים ההסטוריים שעבר. זאת, מכיון שכפי שאמרנו שירת האזינו היא סקירת על של ההסטוריה היהודית ותפקידו של עם ישראל והקשר הנצחי שלו לקב"ה. כינוי זה לקב"ה שב וצץ על במת ההסטוריה ברגע מכונן אחד. כך נחתמת מגילת העצמאות "מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תלאביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948". מגילה זו הייתה רגע נדיר של אחדות עליו חתמו (כמעט) כל גיוני הקשת הפוליטית והחברתית בארץ ישראל של שנת תש"ח.

אחד הנושאים עליו היו מחלוקות קשות לפני הניסוח הסופי היה הזכרת שם ה' במגילה. החילונים התנגדו, כי לשיטתם הציונות היא יצירת ידי האדם. מצד שני, המפלגות הדתיות לא היו מוכנות לוותר על אזכור שם הקב"ה. הפשרה עליה

פרשת האזינו היא המשכה של הפרשה הקודמת בה נצטווה משה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדנה את בני ישראל שימיהם לפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל... והיה כי תמצאן אתן רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפני זרעו" (לא, יט-כא).

פרשנים שונים ניסו להסביר מהי השירה אותה יש לכתוב ועליה נאמר שמשך כתב את דברי השירה הזאת עד תומם. רוב הפרשנים מסבירים שמדובר בשירת האזינו. כך כתב למשל רבינו בחיי: היא שירת "האזינו" הסמוכה מיד. ומה שקראה שירה לפי שישראל אומרין אותה תמיד בשירה וזמרה, ועוד שהיא כתובה בדרך שירה. ודרשו רז"ל בספרי: (האזינו שלג) גדולה שירה שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר, ויש בה לעוה"ז ויש בה לעוה"ב.

אחד הסימנים הבולטים בשירות שבמקרא, הוא השימוש במילים ייחודיות, המהוות חלק מרכזי מתוכנה של השירה. בשירה זו מופיע לראשונה הכינוי 'צור' ככינוי לקב"ה. מילה זו מופיעה שמונה פעמים בשירה (פס' ד, יג, טו, יח, ל, לא [2], לז). שבע פעמים ככינוי לקב"ה ופעם אחת במובן של סלע. מה משמעותו של כינוי זה, ומדוע הוא נזכר דווקא כאן בשירה זו?

נראה, כי הכינוי 'צור' מביע את הרעיון המרכזי של שירת האזינו. השירה נועדה ללוות את עם ישראל לדורי דורות, גם לחשכת הגלות – "וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפני זרעו" (ל"א, כא), ומתוך מגמה שביום מן הימים יכיר העם בתפקידו ובמשמעות קיומו – "הלא על פי אין אלהי בקרב מוצאונים הרעות האלה" (שם, יז). עם ישראל אמור ללמוד, כי למרות כל האירועים ההסטוריים שיעבור ויחווה – הכניסה לארץ, החטא, הגלות והצרות, הרי שהקב"ה היה ונשאר אלוקי ישראל. על כן, מופיעה בישרה מילה מיוחדת זו - "צור", המבטאת יסוד חזק ויציב, שאיננו משתנה ואיננו מתחלף.

שימוש נוסף בכינוי זה מופיע בשירת דוד החותמת את ספר שמואל. "אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים". (שמואל ב כג:ג). דוד הרחיב את הביטוי. הקב"ה איננו סתם 'צור' – אלא הוא 'צור ישראל'. גם הנביא ישעיהו השתמש בביטוי זה. השיר יהיה לכם כליל התקדש הגן ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהרה"י אל צור ישראל: (ישעיהו ל:כט)

הוחלט הייתה בנוסח העמוד "מתוך בטחון בצור ישראל" והיא אפשרה לכל צד לפרש את הביטוי על פי השקפתו. והנה, באורח פלא, דווקא המחלוקת בין הדתיים לחילוניים והפשרה שנמצאה, הן אלה שהחזירו את הביטוי אל מרכז ההסטוריה היהודית. דווקא המילים "צור ישראל" יצרו זיקה ישירה בין שירת האזינו לתהליכים ההיסטוריים שעבר עם ישראל. המילים "צור ישראל" הם שהפכו את מגילת העצמאות באופן בלתי מודע לכותביה לעדות חיה על התממשות השירה וְעֲנֵתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעַד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי יִרְעוּ.

נדבך נוסף והפעם באופן מודע הניחו כותבי התפילה לשלום המדינה: "אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים צוֹר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ בְּרַךְ אֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית צְמִיחַת גְּאֻלְתָּנוּ."

סיפור מגילת העצמאות מתחיל כאשר הטיל פנחס רוזן על מרדכי בעהם שהיה משפטן בכיר בתל אביב, את ניסוח המגילה ביום שישי, 23 באפריל 1948, שלושה שבועות לפני הכרזת העצמאות.

הטיוטה של בעהם התמקדה בנרטיב היסטורי של זיקת העם היהודי לארץ ישראל, והמדינה החדשה הוגדרה בה "מדינה יהודית חפשית ועצמאית". בעהם, שהתקשה בניסוח, נועץ בחותנו וזה המליץ לו על שלום צבי דוידוביץ, רב קונסרבטיבי אמריקאי ודוקטור למדעי הרוח, כמי שיכול לעזור לו. את הטיוטה הראשונית כתבו בהשראת הכרזת העצמאות של ארה"ב והיא הייתה בעלת אוריינטציה דתית מובהקת בה אזכור אלוהים מספר פעמים.

בהמשך העביר רוזן את הטיוטה לידיו של עורך הדין צבי ברנזון, היועץ המשפטי של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל. שהוסיף להגדרת המדינה את המילה "דמוקרטית". במקביל ברנזון התייחס לאופייה של המדינה; עליה חופשית ליהודים, ערכים "ברוח חזון נביאי ישראל", לצד הבטחת זכויות אדם לכלל תושבי המדינה. בכך נענה ברנזון לדרישת האו"ם כי הכרזת העצמאות תבטיח משטר דמוקרטי וזכויות אדם. הניסוח של ברנזון התבסס על נאומו של זלמן רובשוב (שז"ר) מספר חודשים קודם לכן. הטיוטה של הרנזון הועברה לשכתוב בידי שלושה משפטנים: בעהם, אורי ידן וצבי עלי בְּקָר. בטיוטה שגיבשו "השלושה", הוסרה ההבטחה לשוויון כלפי ערביי ישראל ונמחקה כל התייחסות שיכולה להשתמע ממנה הכרה בגבולות תוכנית החלוקה.

לאחר שהטיוטות הראשוניות הובאו למנהלת העם וספגו ביקורת חריפה, הוקמה ועדת חמישה בראשות משה שרת שניסחה טיוטה רביעית. ב-13 במאי לפנות ערב הוגשה הצעתה למנהלת העם. נוסח ההכרזה הושאל מכתב המנדט ומסמכים משפטיים רבים אחרים, וכל סעיף שלו התחיל במילים "הואיל ו...". בן-גוריון התנגד ל'הואיל' כי אינו עברי" וכן "התנגד לחלק מהמילים ולהזכרה מפורשת של תוכנית החלוקה.

בתום דיון בטיוטה של שרת הוטל על ועדה בת ארבעה לנסח ניסוח אחרון. חבריה היו: בן-גוריון, הרב פישמן, ציזלינג ושרת. בערב ישב בן-גוריון וערך מחדש את הנוסח. רוב השינויים שלו לא היו מהותיים, אולם הנוסח קיבל אופי שונה. הוא השמיט את המילה "הואיל", הסיר מליצות מיותרות, קיצר את הנוסח ברבע ומחק את ההתייחסות לחלוקת הארץ. בבוקר הזמין את שלושת חברי הוועדה האחרים והציג בפניהם את הנוסח. שרת לא הגיע, אך ציזלינג ופישמן הגיעו ואישרו את הנוסח, לאחר ויכוח על פסקה שנועדה לגשר בין דתיים וחילוניים. פישמן התעקש על אזכור אלוהי ישראל במגילה, והסכים לנסח "מתוך ביטחון בצור ישראל וגואלו", אולם ציזלינג דרש להסיר את כל הקטע, מכיוון שהתנגד למונחים דתיים. לבסוף הסכימו על הנוסח המקורי של בן-גוריון, הביטוי "צור ישראל" בלבד. ביטוי זה נבחר בכוונה, מכיוון שצור ישראל מתפרש לשני פנים - כשם ה' וגם כחוזק ישראל. כמו כן הוסיף בן-גוריון את הטיעון המשפטי לגבי הזכות ההיסטורית והטבעית של העם על ארצו. באופן זה התקבל הנוסח הסופי של מגילת העצמאות. הרב יהודה לייב פישמן מימון טען בתוקף שיש לכתוב את שם ה' במפורש, אך לאחר שבקשתו לא נענתה, הוסיף לפני חתימתו את המילים בעזרת ה'.

מלאכת הקליגרפיה של מגילת העצמאות הוטלה על המעצב אוטה וליש. במעמד הכרזת העצמאות לא הקריא בן-גוריון מהמגילה, אלא מטיוטה שהודפסה במכונת כתיבה, כיוון שווליש הספיק לכתוב רק את חלקה התחתון של המגילה בשל המחלוקת עד הרגע האחרון על נוסח הכרזת העצמאות. מסיבה זו, המגילה עשויה משלושה ריבועי קלף תפורים, ולאחר הטקס היא נתפרה אל החלק בו חתמו חברי המועצה

אבינו שבשמים, צור ישראל וגואלו, שנדע לחזור אל הרגע המכונן "כי לא תישכח מפי זרעו".

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

<https://lp.vp4.me/fw3x>

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור

office@noam-haaretz.com

דוא"ל: 054-9938399

טלפון: טלפון : טלפון